

XÂY DỰNG TINH THẦN HIẾU HỌC TRONG GIA ĐÌNH VIỆT NAM HIỆN NAY THEO TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH

ThS. NGUYỄN THỊ VIỆT HÀ (*)

Tóm tắt: Dựa trên tiêu chí biết chữ, tinh thần cầu tiến, ham học, sáng tạo của các thành viên trong gia đình khi thực hành đời sống mới trong một nhà, bài viết trình bày quan điểm của Hồ Chí Minh về tinh thần hiếu học, học tập suốt đời trong mỗi gia đình. Đây là nội dung quan trọng của văn hóa gia đình và là cái gốc để giữ vững văn hóa gia đình. Từ đó, tác giả nêu ra những nội dung cần quan tâm nhằm xây dựng tinh thần hiếu học trong gia đình ở Việt Nam theo tư tưởng Hồ Chí Minh.

Từ khóa: tư tưởng Hồ Chí Minh; tinh thần hiếu học trong gia đình; văn hóa gia đình

1. Cách mạng Tháng Tám năm 1945 thành công, nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, chính quyền mới ngay lập tức đã phải đối diện với nhiều khó khăn, trong đó có nạn đói. Cụ thể, 95% dân số không biết chữ, trong 100 người dân thì chỉ có 3 trẻ em từ 8 đến 16 tuổi được đi học và 2 người lớn biết chữ, còn lại không được đi học. Thậm chí, ở nhiều làng mạc, thôn xóm, vùng núi không có lấy một người biết chữ. Hồ Chí Minh đã khái quát thực trạng này như sau: "Dưới thời thực dân Pháp thống trị, số đông nhân dân không được học, không biết chữ".

Một ngày sau khi đọc *Tuyên ngôn độc lập*, trong phiên họp đầu tiên của Hội đồng Chính phủ nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chủ trương mở chiến dịch chống nạn mù chữ, tiêu diệt giặc đói; coi đây là nhiệm vụ thứ hai trong sáu nhiệm vụ cấp bách của chính quyền và nhân dân. Nói về điều này, Hồ Chí Minh

khẳng định: "Muốn giữ vững nền độc lập, muốn làm cho dân mạnh nước giàu, mọi người Việt Nam phải hiếu biết quyền lợi của mình, bổn phận của mình, phải có kiến thức mới để có thể tham gia vào công cuộc xây dựng nước nhà, và trước hết phải biết đọc, biết viết chữ quốc ngữ"². Đồng thời, Người nhấn mạnh thêm: "Sự học hỏi là vô cùng. Nay đã biết đọc biết viết, anh em phải gắng sức học thêm. Học làm tinh, học chính trị, học lịch sử, học khoa học thường thức. Rồi gắng học cao hơn nữa"³. Vì, "muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội thì nhất định phải có học thức. Cần phải học văn hóa, chính trị, kĩ thuật"⁴.

Theo quan điểm của Hồ Chí Minh, biết chữ là điều kiện tiên quyết để con người tiến lên, nâng cao dân trí, góp phần thúc đẩy văn hóa phát triển, xây dựng xã hội dân chủ, văn minh. Vì vậy, xóa mù chữ là trách nhiệm đầu tiên của mỗi người dân với tư cách là cá nhân và gia đình với tư cách là tế bào, cộng đồng xã hội đặc biệt của con người. Để giúp người dân hiểu và thống nhất hành động, ngày 4/10/1945, Hồ Chí Minh đã viết bài *Chống nạn thất học*. Người kêu gọi: "Những

(*) Học viện Chính trị khu vực II, Học viện CTQG Hồ Chí Minh

người chưa biết chữ hãy gắng sức mà học cho biết đi. Vợ chưa biết thì chồng bảo, em chưa biết thì anh bảo, cha mẹ không biết thì con bảo..."⁵. Nghĩa là, làm thế nào để "người trong nhà ai cũng biết chữ"⁶, không chỉ người trẻ học, mà người già cũng phải học và càng phải học. Người đặc biệt nhắc nhở chị em phụ nữ phải học để "nâng cao tinh thần làm chủ...; xóa bỏ tư tưởng bảo thủ, tự ti"⁷. Thay mặt Chính phủ, Hồ Chí Minh giao cho cụ Lê Thuộc và ông Đặng Thai Mai xây dựng Ban Văn hóa với nhiệm vụ: "Ban Văn hóa phải tìm những cách không cần tốn tiền mà học được như "gia đình học hiệu" (mỗi một gia đình phải là một nhà trường), "tiểu giáo viên", "cả làng chung gạo nuôi một thầy giáo"⁸. Chính vì vậy, các lớp Bình dân học vụ có lớp có giáo viên, có lớp giao cho người trong nhà dạy lẫn nhau. Phong trào Bình dân học vụ đã dấy lên tinh thần say mê học chữ từ Bắc chí Nam, từ đồng bằng đến miền núi. Điều này không chỉ đưa đến kết quả xóa được nạn mù chữ trong gia đình, thể hiện trách nhiệm của từng thành viên trong việc nâng cao dân trí, mà còn yêu cầu các thành viên trong gia đình phải có ý thức coi trọng việc học, xây dựng tinh thần ham học, mọi thành viên bình đẳng về giáo dục, ai cũng được học hành. Đây chính là quyền và nghĩa vụ của mỗi người, là biểu hiện của tinh thần hiếu học, là nền tảng cho việc xây dựng tinh thần học tập suốt đời trong mỗi gia đình, góp phần duy trì sự trường cửu của xã hội. Làm được điều này, mỗi gia đình sẽ góp phần tăng cường nguồn nhân lực chất lượng cao, qua đó thúc đẩy sự tiến bộ xã hội.

Ngoài ra, theo Hồ Chí Minh, tinh thần hiếu học trong gia đình là mỗi thành viên phải luôn kiên trì, khiêm tốn, cầu tiến và sáng tạo, tự lực trong học tập. Mục đích cao nhất của tự học là để nâng cao hiểu biết, hoàn thiện nhân cách, phục vụ sự nghiệp cách mạng. Vì vậy, mọi thành viên trong gia đình đều phải học, không riêng gì cán bộ, đảng viên. Phương pháp tự học quan trọng

nhất là chủ động nghiên cứu thông qua việc đọc sách, báo thường xuyên. Người chỉ rõ, phải căn cứ vào nhu cầu và mục đích của mình để lựa chọn sách. Khi đọc cần xem tổng thể trước, đọc chi tiết sau, những phần quan trọng phải đọc đi đọc lại để nhớ. Trong khi đọc phải luôn có bút bên cạnh để đánh dấu những ý cần thiết, ghi chép những gì đã đọc được dùng để viết sau này. Như vậy, điều quan trọng đối với người học, ngoài việc lựa chọn sách kĩ lưỡng, xem tổng quát trước khi đọc, đọc một cách có ý thức, cẩn thận, tỉ mỉ, ghi chép kĩ càng, còn phải đào sâu suy nghĩ và áp dụng những gì đã đọc được vào cuộc sống... Đây là phương pháp đọc sách mà Hồ Chí Minh yêu cầu những người học tập phải có. Khi viết về *Liên Xô vĩ đại*, Người cho rằng: "Số sách vở nhiều hay là ít cũng chứng tỏ trình độ văn hóa của một dân tộc thấp hay là cao... Sách nhiều thì nhà đọc sách cũng phải nhiều", vì vậy, ở Liên Xô, bên cạnh các thư viện, phòng đọc sách thì "có nhiều, gia đình nào cũng có một tủ sách"⁹. Đây cũng là bài học, là sự mong muốn của Hồ Chí Minh đối với mỗi người dân và mỗi gia đình Việt Nam.

Tóm lại, trong triết lí phát triển bền vững đất nước của Hồ Chí Minh, chính trị, kinh tế, xã hội, văn hóa luôn được xem trọng ngang nhau. Để phát triển vững bền văn hóa dân tộc, Hồ Chí Minh đã bắt đầu từ văn hóa gia đình và làm cho các thành viên ai cũng biết chữ, ai cũng được học hành, góp phần nâng cao tinh thần hiếu học. Học tập suốt đời trở thành nội dung quan trọng của văn hóa gia đình và là cái gốc để giữ vững văn hóa gia đình.

Quê hương của Người là vùng đất Nghệ An, nơi có truyền thống hiếu học, yêu chuộng thơ văn. Thân sinh của Hồ Chí Minh là cụ Phó bảng Nguyễn Sinh Sắc - một nhà Nho đỗ đạt. Ông học không phải để làm quan, nên sự hiểu biết của ông không những đến mức tinh túy, mà còn phóng khoáng, không câu nệ vào sách vở. Chính vì vậy, sau này, Nguyễn Sinh Sắc không chỉ chú trọng việc

học chữ, mà còn chú trọng cả việc dạy đạo lí cho con. Ông chính là người thầy đầu tiên đặt nền tảng cho tinh thần hiếu học, tự học ở Hồ Chí Minh. Cho nên, trong suốt quá trình hoạt động cách mạng, Hồ Chí Minh không chỉ là tấm gương mẫu mực về tự học suốt đời, mà còn nêu lên nhiều quan điểm về tự học có giá trị lâu dài đối với Việt Nam nói riêng, thế giới nói chung. Có thể nói, trong tư tưởng Hồ Chí Minh, mỗi thành viên trong gia đình là hình ảnh đại diện cho sự kết tinh truyền thống hiếu học của dân tộc Việt Nam.

2. Quan điểm mọi thành viên trong gia đình ai cũng phải biết chữ, ai cũng được học hành mà Hồ Chí Minh chỉ đạo thực hiện cách đây hơn 70 năm, đến nay có giá trị hơn bao giờ hết đối với đất nước trong quá trình đổi mới và hội nhập quốc tế. Tại Đại hội lần thứ XII, Đảng đã đề ra sáu nhiệm vụ trọng tâm, trong đó, nhiệm vụ thứ sáu được xác định: "Phát huy nhân tố con người trong mọi lĩnh vực của đời sống xã hội; tập trung xây dựng con người về đạo đức, nhân cách, lối sống, trí tuệ và năng lực làm việc; xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh"¹⁰. Cái gốc của văn hóa con người là tiếp thu từ gia đình, lấy truyền thống văn hóa gia đình làm nền tảng. Văn hóa gia đình là hệ thống giá trị đặc thù mà các thành viên của gia đình cùng sáng tạo, tiếp nhận, thấm thía để tổ chức đời sống và điều tiết các mối quan hệ trong gia đình, quan hệ giữa gia đình với xã hội, (gia đình chịu sự tác động của xã hội và tác động lại xã hội). Văn hóa gia đình là tế bào, là hạt nhân của văn hóa dân tộc. Vì vậy, bản sắc văn hóa dân tộc sẽ không hòa tan hay mất đi, khi văn hóa gia đình được giữ vững. Văn hóa gia đình chỉ được giữ vững và phát triển khi mỗi thành viên trong gia đình hiểu rõ giá trị của nó, trực tiếp tham gia vào quá trình bảo vệ, xây dựng và phát triển những giá trị đó. Hay nói cách khác, nội dung văn hóa gia đình chỉ được thể hiện đúng và đủ khi ông bà, cha mẹ là những người có kiến thức để giáo dục và làm gương cho con cháu, sống

tích cực và tiến bộ. Rõ ràng, việc xây dựng văn hóa gia đình ở Việt Nam hiện nay không thể tương hợp với tâm lí, thói quen áp đặt, giáo điều, bảo thủ, mê tín dị đoan, bất bình đẳng giới. Do đó, để thực hiện điều này thì khả năng nhận thức, sự hiểu biết và trình độ học vấn của từng thành viên trong gia đình là yếu tố không thể thiếu. Tất cả chỉ có được khi các thành viên trong gia đình chủ động học tập để làm chủ thông tin, nâng cao trí tuệ, bản lĩnh nhằm lựa chọn những nhân tố hợp lí cho văn hóa gia đình. Làm tốt điều này, các thành viên trong gia đình sẽ ngày càng được hoàn thiện về nhân cách.

Thông tư số 12/2011/TT-BVHTTDL ngày 10/10/2011 của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch quy định chi tiết về tiêu chuẩn, trình tự, thủ tục, hồ sơ công nhận Danh hiệu "Gia đình văn hóa" là gia đình tổ chức lao động, sản xuất - kinh doanh đạt năng suất, công tác học tập chất lượng, hiệu quả. Trẻ em trong độ tuổi đi học đều phải được đến trường, chăm ngoan, hiếu học; người lớn trong độ tuổi lao động phải có việc làm thường xuyên, thu nhập ổn định, hoàn thành tốt nhiệm vụ được giao... Tuy nhiên, tiêu chuẩn này mới chỉ đề cập đến tinh thần hiếu học của trẻ em là phần nhiều. Để bảo đảm tính toàn diện và đi vào chiều sâu của vấn đề, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 89/QĐ - TTg ngày 9/1/2013 về việc phê duyệt Đề án *Xây dựng xã hội học tập giai đoạn 2012 - 2020* và Quyết định số 89/QĐ-TTg ngày 20/2/2014 về việc phê duyệt Đề án *Đẩy mạnh phong trào học tập suốt đời trong gia đình, dòng họ, cộng đồng đến năm 2020*. Theo số liệu thống kê của Bộ Giáo dục và Đào tạo được công bố tại Hội nghị sơ kết 3 năm thực hiện Đề án *Xây dựng xã hội học tập giai đoạn 2012 - 2020*, tỉ lệ biết chữ trong độ tuổi từ 15-50 tuổi trên toàn quốc là 97,3%, trong đó, độ tuổi từ 15-35 tuổi chiếm 98,5%¹¹. Đến nay đã có 8 triệu gia đình được công nhận là "Gia đình hiếu học", 65.203 dòng họ được

công nhận là “Dòng họ hiếu học” và 70.356 cộng đồng được công nhận là “Cộng đồng khuyến học”; 98% xã, phường, thị trấn trong cả nước đã thành lập trung tâm học tập cộng đồng¹². Đây là các con số khá quan trọng và cho thấy, công tác xóa mù chữ trong hơn 70 năm qua ở Việt Nam đã có nhiều bước tiến và được cộng đồng quốc tế ghi nhận. Đồng thời, phong trào xây dựng xã hội học tập đã bước đầu đạt hiệu quả. Như vậy, qua các phong trào thi đua, ý thức học tập của người dân được nâng cao, số người tham gia học tập tăng nhanh. Tuy nhiên, để vấn đề biết chữ, cao hơn là trí tuệ, trình độ học vấn, tinh thần hiếu học của gia đình trở thành nội dung không thể thiếu trong xây dựng văn hóa gia đình Việt Nam theo tư tưởng Hồ Chí Minh, cần bảo đảm **những yếu tố** sau:

Thứ nhất, mỗi thành viên trong gia đình phải thấy được giá trị của việc học đối với sự phát triển của bản thân, gia đình và đất nước. Từ đó, chủ động nâng cao tinh thần tự học và học tập suốt đời cho bản thân, gia đình, dòng họ, rộng hơn là cộng đồng để tiến tới xã hội học tập.

Thứ hai, các gia đình phải được bảo đảm đầy đủ về mặt kinh tế như Hồ Chí Minh đã chỉ rõ: “Những kẻ nghèo đói thì bị bần cùng, nên họ phải chống đói đã rồi mới có thể nghĩ đến chuyện học hành. Càng nghèo khổ thì số người thất học càng nhiều”¹³. Nghĩa là, từ chỗ không làm chủ về kinh tế, người nghèo sẽ không còn làm chủ “cái nhà” của họ. Điều đó chứng minh rằng, kinh tế gia đình đóng vai trò quyết định vấn đề giáo dục gia đình. Văn hóa giáo dục là thành tố quan trọng của văn hóa gia đình, trong đó tinh thần hiếu học là nền tảng không thể thiếu để phát triển văn hóa giáo dục.

Thứ ba, để cao vai trò trách nhiệm của gia đình trong giáo dục, phải bảo đảm sự bình đẳng trong giáo dục gia đình. Nghĩa là, mọi thành viên trong gia đình đều phải được học hành. Tiêu chí gia đình hiếu học, gia đình trí tuệ phải trở thành tiêu chuẩn

của gia đình văn hóa ở Việt Nam hiện nay.

Thứ tư, các cấp lãnh đạo cần quan tâm, hỗ trợ để gia đình phát triển đồng bộ giữa văn hóa với kinh tế. Mở rộng và đa dạng hóa các hình thức học tập: học ở nhà, học tại nơi làm việc, học trong cơ sở sản xuất, học tại các cơ sở giáo dục không chính quy, để góp phần nhân rộng phong trào thi đua người người học tập, nhà nhà học tập, ngành ngành học tập. Thường xuyên tổng kết phong trào học tập trong nước và tiếp thu chọn lọc kinh nghiệm của một số nước trên thế giới để tiến tới xây dựng mô hình “công dân học tập”, sống và làm việc trong “xã hội học tập”. Bản thân các cán bộ chủ chốt, đặc biệt là hội viên của Hội Khuyến học Việt Nam - những người trực tiếp tham gia công tác xây dựng xã hội học tập, phải không ngừng phấn đấu trở thành những tấm gương điển hình về “công dân học tập”, “gia đình học tập” để giúp đỡ người dân không ngừng học tập. Do đó, hơn bao giờ hết cần nâng cao tinh thần học tập để dân tộc Việt Nam trở thành dân tộc thông thái, cùng sánh vai với các cường quốc năm châu như Chủ tịch Hồ Chí Minh hằng mong muốn □

¹ và ⁴ Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t.13, Nxb CTQG, HN, 2011, tr.46 và 90

² và ⁵ Hồ Chí Minh, *Sổđ*, t.4, tr.40 và 41

^{3, 6} và ⁸ Hồ Chí Minh, *Sổđ*, t.5, tr.469, 118 và 83

⁷ Hồ Chí Minh, *Sổđ*, t.14, tr.313

⁹ Hồ Chí Minh, *Sổđ*, t.11, tr.141

¹⁰ ĐCSVN, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc toàn quốc lần thứ XII*, Nxb CTQG, HN, 2016, tr.219

¹¹ <http://news.zing.vn/97-3-dan-so-toan-quoc-biet-chu-post619022.html>

¹² <http://dantri.com.vn/giao-duc-khuyen-hoc/thu-tuong-tao-moi-thuan-loi-cho-hoi-khuyen-hoc-viet-nam-lam-tot-hon-nua-2016092122364823.htm>

¹³ Hồ Chí Minh, *Sổđ*, t.1, tr.423